

1930'daki Nuha-Zagatala İsyanı'nın Yenilgisinden Sonra Alınan Ceza Önlemleri Hakkında

Anvar Mammadov*

ORCID:0000-0003-0524-3995

Öz

Bu makalede, ilk kez bilimsel dolaşıma girmiş olan arşiv materyali temelinde, 1930'da Nukh-Zagatala ayaklanmasının sonuçları ve bastırılmasından sonra Bolşevik yönetiminin yürüttüğü ceza önlemleri incelenmiştir. İsyanın, uygulanan kollektifleştirme politikası üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu için yetkililer tarafından daha sıkı bir şekilde bastırılmıştır. Makalenin temel amacı, İslam dini, Müslüman köyü ve nüfusuna yönelik Sovyet makamlarının politikasını incelemektir.

Anahtar kelimeler: İslamiyet, Nukha-Zagatala, Sovyet gücü, Ceza önlemleri, Operasyon, Toplu çiftlik (kolhoz), Ordu birlikleri

Gönderme Tarihi: 17/04/2019

Kabul Tarihi:22/06/2019

* Doç.Dr., Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, A.A.Bakıhanov adına Tarih Enstitüsü, Posta: mammadovanvar1969@mail.ru

**On the question of Bolsheviks' retaliatory measures with regard
to population after suppression of revolt in Nukha-zagatala in 1930**

Anvar Mammadov

ORCID:0000-0003-0524-3995

Abstract

In presented article on the basis of archive material to a large extent for the first time entered to scientific turn-over, results of Nukha-Zagatala revolt of 1930 and retaliatory measures conducted by Bolshevist leadership after it's suppression are investigated. The revolt negatively affected run of politics of collectivization which took place by the authorities what played role in it's vigorous suppression. The main purpose of article is to show politics of Soviet authorities with regard to Islamic religion, Moslem village and it's population.

Keywords: İslam, Nukha-Zagatala, Soviet power, Retaliatory Measures, Operation, Collective farm, Military formations

Received Date: 17/04/2019

Accepted Date: 22/06/2019

**К вопросу о карательных мерах большевиков в отношении
населения после подавления восстания в Нуха-Загатала в 1930**

году

Резюме

В представленной статье на основе архивного материала, во многом впервые вводимого в научный оборот, исследуются результаты Нуха-Загатальского восстания 1930 года и проводимые большевистским руководством карательные меры после его подавления. Восстание отрицательно повлияло на ход проводившейся властями политики коллективизации, что сыграло роль в энергичном его подавлении. Основная цель статьи - показать политику советских властей в отношении исламской религии, мусульманской деревни и ее населения.

Ключевые слова: Ислам, Нуха-Загатала, Советская власть, карательные меры, операция, колхоз, воинские формирования

Получено: 17/04/2019

Принято: 20/06/2019

Giriş

Kolxoz quruculuğu, elliklə kollektivləşmə və qolçomaqların bir sinif kimi ləğvi siyasətinin həyata keçirilməsi zamanı əhaliyə qarşı edilmiş zorakılıq, onların şəxsi əmlakının müxtəlif vasitələrlə daha varlı kəndlilərin əllərindən alınaraq kolxozlara, məscidlərin ömürlük istifadəsində olmuş vəqf torpaqları və zəkatın toplanması səlahiyyətinin isə Kəndli Komitələrinin ixtiyarına verilməsi, əhalinin dini ayinlərinin yerinə yetirilməsinə qarşı törədilən maneçilik 1930-cu ilin aprelində Nuxa-Zaqatala qəzasında kütləvi xalq hərəkatına səbəb olur.

Dinə qarşı mübarizə adı ilə məscidlər bağlanır, müsəlmanların dini hissləri, ayinlərin yerinə yetirilməsi ələ salınır, məscidlərə gedənlərdən vergi alınır. Baş göynüklülərin sözlərinə görə onlara namaz qılmaq qadağan olunmuşdu. Ona görə də kənd əhalisi dini bayramlarda gecələr gizləncə meşəyə gedib üç növbədə bayram namazını qılmalı olurdu.¹ Bu müddətdə Azərbaycanda olan 2800-dək məscid bağlanaraq onların bir çoxu dağıdılmışdı.²

Üsyanının yatırılmasından sonra həyata keçirilmiş repressiv cəza tədbirləri

Baş vermiş 1930-cu il üsyanının yatırılması zamanı hökumət qüvvələri kifayət qədər böyük itkilərə məruz qalmışdılar. Rəsmi məlumatlara görə Nuxa-Zaqatala üsyançılarına qarşı aparılmış hərbi əməliyyatlar zamanı səhra hissələrindən 13 nəfər öldürülmüş (1 rota komandiri), 12 nəfər yaralanmış, 2 nəfər üsyançılar tərəfindən əsir alınmışdı. Dövlət Siyasi İdarəsinin hissələrindən 21 nəfər öldürülmüş, 44

¹ RDHA, f. 25873, siy. 1, iş 1206, v. 966.

²Zülfüqarlı M. Din əleyhinə mübarizənin turizmin inkişafına mənfi təsiri (Sovet tarixşünaslığının təhlili). // "Turizm və qonaqpərvərlik tədqiqatları" jurnalı, 2015, №3. səh. 56-64. Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti, 2015, 57-58.

nəfər yaralanmış, 2 nəfər əsir götürülmüşdü. Kommunar - sovet işçilərindən 39 nəfər güllələnmiş, 14 nəfər yaralanmış, 14 nəfər üsyançılar tərəfindən əsir alınmışdı. Ümumilikdə isə hökumət qüvvələrindən 73 nəfər öldürülmüş, 70 nəfər yaralanmış, 18 nəfər əsir alınmışdı. Həmin məlumata görə bu müddət ərzində üsyançılardan 302 nəfər öldürülmüş, 162 nəfər yaralanmış, 680 nəfər əsir alınmışdı.³

Sonuncu üsyan mərkəzinin tutulmasından sonra Nuxa-Zaqatala qəzasının kəndlərində hərbi hissələr cəlb olunmaqla təmizləmə əməliyyatı keçirilir. Üsyanın yatırılmasından dərhal sonra həm üsyan iştirakçıları, həm də üsyan zamanı səbatsızlıq göstərmiş partiya-sovet işçilərinin üzə çıxarılaq cəzalandırılması üçün bu bölgəyə Azərbaycan SSR Ali Məhkəməsinin Fövqəladə Sessiyası göndərilir.⁴

Qafqaz ordusunun komandanı K.A. Avksentyevskinin verdiyi əmrə görə “banditizmin kütləvi xalq üsyanı şəklini aldığı Nuxa-Zaqatala rayonunda inqilabi qayda qanunun bərpa edilməsi” həmin rayondakı bütün qüvvələrin tabe edildiyi ikinci Qafqaz atıcı diviziyasının komandiri Q.A.Tuxareliyə həvalə olunmuşdu. Diviziya komandirinə qarşıya qoyulmuş siyası tapşırığa uyğun olaraq tabeliyindəki hərbi qüvvələrdən müstəqil operativ istifadə etmək səlahiyyəti verilirdi.⁵ Üsyan mərkəzlərində yerləşdirilmiş hərbi hissələrdən əlavə Nuxa və Zaqatalada asayışı qorumaq üçün yerli kommunarlardan da dəstələr təşkil olunmuşdu.⁶

Nuxa-Zaqatala qəzasındakı vəziyyətlə bağlı Ümumrusiya Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Cənubi Qafqaz Diyar Komitəsinin həmin gün keçirilən iclasında isə aşağıdakı zəruri tədbirlərin görülməsi qərara alınır: “1) Üsyançılardan təmizlənmiş rayonlarda siyası-təşkilatı işin

³ RDHA, f. 25873, siy. 1, iş 1205, v. 311-312, 343.

⁴ RDHA, f. 25873, siy. 1, iş 1206, v. 851.

⁵ RDHA, f. 25873, siy. 1, iş 1204, v. 39-41.

⁶ RDHA, f. 25873, siy. 1, iş 1206, v. 733.

aparılması məqsədilə Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsinə partiya işçilərindən ibarət xüsusi qrupun hərbi əməliyyat rayonuna göndərilməsini təşkil etmək tapşırılsın; 2) Cənubi Qafqaz Diyar Komitəsi tərəfindən Cənubi Qafqaz Xalq Komissarlığında çalışan türklərdən ibarət qrupun bu rayonlardakı partiya komitələrinin sərəncamına göndərilməsi barədə Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsinə məlumat verilsin; 3) Hərbi İnqilab Şurasının məlumatını dinləyən Cənubi Qafqaz Diyar Komitəsi hazırkı vəziyyətdə hərbi əməliyyat rayonu və onunla qonşu bölgələrdə siyasi, təşkilati, izahat işinin aparılmasının ən zəruri tədbir olduğunu hesab edərək bura əlavə hərbi qüvvələrin yeridilməsini lüzumsuz sayır; 4) Üsyançılar, silahlarını gizlədənlər, sovet hakimiyyətinə qarşı təbliğat aparənlər, banditlərlə əlaqədə olmuş, işlərində əyintiyə, özbaşınalığa yol vermiş partiya və sovet işçiləri, öz vəzifə yerlərini tərk etmiş kommunistlər üzərində açıq məhkəmənin təşkili və işlərin yubadılmadan həlli üçün Ali məhkəmənin qətiyyətli türklərdən təşkil olunmuş sessiyasını bölgəyə göndərməyi Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsindən tələb etsin; 5) Üsyan zamanı Zaqataladan Dağıstana qaçmış məsul işçiləri yoxlayaraq məsuliyyətə cəlb etməyi Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsindən tələb etsin; 6) Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsi və Xalq Komissarları Sovetinə Nuxa-Zaqatala rayonunun iqtisadi həyatının yaxşılaşdırılması məqsədilə təcili tədbirlər planı hazırlamaq və həyata keçirmək tapşırılsın; 7) Avksentyevin verdiyi məlumatda göstərilənlər - Axundov və Nevernovun məruzəsindəki bütün bəndlərin komandanlıq tərəfindən hərbi cəhətdən təmin olunduğu nəzərə alınsın; 8) Azərbaycan SSR-də yaranmış vəziyyətlə əlaqədar M.C. Bağirovun Bakı şəhərində olması zərurəti yarandığından Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsi Q. Musabəyovun rəhbərliyi altında Dövlət Siyasi İdarəsinin Nuxa-Zaqatala

qəzasında nümayəndəliyini təşkil etsin; 9) İ. Vayneros Nuxa-Zaqatala beşliyinə daxil edilsin; 10) Cənubi Qafqaz və Azərbaycan Dövlət Siyasi İdarələrinə Azərbaycan SSR-in 10 illiyinin bayram edilməsi zamanı şəhər və qəzalarda baş verə biləcək çıxışların qarşısının alınması üçün lazımi tədbirlərin görülməsi tapşırılsın”.⁷

Ümumrusiya Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Cənubi Qafqaz Diyar Komitəsinin 1930-cu il 21 aprel tarixli iclasının qərarını müzakirə etmək məqsədilə Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsinin aprelin 23-də keçirilmiş iclasında Nuxa-Zaqatala qəzasında baş vermiş üsyanın nəticələrinin ləğv edilməsi üçün aşağıdakı zəruri tədbirlərin görülməsi qərara alınır: “1) Nuxa qəzasının ayrıca inzibati vahidə ayrılmasını iki gün ərzində hüquqi cəhətdən təsbit etmək; 2) Zaqatala və Nuxadakı çekist dəstələri banditizmə qarşı mübarizəyə cəlb edildiyindən hər iki rayonda əlavə olaraq bir bölüyün yerləşdirilməsi barədə yenidən məsələ qaldırılsın; 3) Əksinqilabi qrupların rəhbərləri və təşkilatçılarına qarşı ən yüksək cəza tətbiq etmək səlahiyyəti verilmiş fəvqəladə üçlüyün təşkilinə icazə verilməsi barədə Cənubi Qafqaz Diyar Komitəsi qarşısında məsələ qaldırılsın; 4) Bu üçlük tərəfindən həbs olunaraq Nuxa və Zaqatala islah evində saxlanılan üsyan rəhbərləri və fəallarından ən yüksək cəzaya məhkum ediləcək qrup ayırmaq; 5) Bu bölgəyə ezam olunmuş bütün yoldaşlara Mərkəzi Komitənin icazəsi olmadan Bakıya qayıtmaq qadağan olunsun, əgər qayıdan olarsa təcili şəkildə geri qaytarılsın”.⁸

Aprelin 22-dən etibarən ordu hissələrinin köməkliyi ilə üsyanda iştirak etmiş kəndlərin əhalisinin cəzalandırılması əməliyyatı başlayır. Əməliyyat zamanı müqavimət göstərənlər yerindəcə güllələnirdi.⁹

⁷ ARPIİSSA, f. 1, siy. 231, iş 53, v. 116-117.

⁸ ARPIİSSA, f. 1, siy. 74, iş 306, v. 70.

⁹ ARPIİSSA, f. 1, siy. 231, iş 25, v. 172-173; RDHA, f. 25873, siy. 1, iş 838, v. 14.

Üsyanın yatırılmasından dərhal sonra Nuxa qəzası üzrə üsyanın əsas təşkilatçıları olmuş qolçomaqların siyahısı tutulur. Baş Şabalıddan Molla Mustafa Şeyxzadə, Əhməd Mahmud Molla Sadullah Şeyxzadə, Aşağı Şabalıddan Hacı Məcid, Baş Göynükdən Musa Sultan oğlu, Məcid Əmrah oğlu, Mustafa Baba oğlu, Əbdülsalam Əbdülhüseyn, Şərif Hacı Mustafa oğlu, Hacıbəy Hacıəli oğlu, Şirin Hacı İbrahimov, Baş Layısqıdan Hacı Məmməd, Hacı Salah, Bakkaldan Hacı Həmid Yüzbaşı oğlu, Aşağı Göynükdən Hacı Əhməd Qarsax, Sadıx Cəfər oğlu, Rüstəm İbrahim oğlu, Qaradaşdan İsmayıl Yüzbaşı Əli oğlu, Babaratmadan İlyas Hacı Ömər, Baltalıdan Manaf Yüzbaşı Əli oğlu, Kiçik Dəhnədən Həbibulla Mustafa oğlu, Hacı Kuzi Molla Sadıx və onun oğlanları, Qaşı Yüzbaşı, Hacı Hümbət Hacı Qasım oğlu, Hacı Yusif Əfəndi, Sarı Əziz, Qaraqoyunludan Əbdülrəhim, Harun, Məmmədrəhim, Sadıx Nağdalı, Tanrıverdi oğlu, Aşağı Küngütdən Məmməd Nəsir oğlu, Bideyizdən Həşim, Mustafa Hacı Nəbi oğlu, Rəsul Hacı Nəbi oğlu, Zəyzitdən Səməd, Xudu İbrahim, Abdulla, Abbas Baba oğlu, Baş Küngütdən Qazıbəy Cəfərbəyov, Baş Daşağıldan İbrahim Xəlil Hacı Novruz, Muxasdan Tapdıq Üzeyir oğlu, Xaçmazdan Hacı Dadaş, Baba bəy, Səməd bəy, Armenatdən İsa Əbdülhəşim oğlu, Molla Əlidən Baba Hacı Eyyub, Tarkeşdən Mehralı Hacı Əhməd, Hacı Yusif Hacı Əhməd, Xalxaldan Hidayət, Molla Cari, Bayandan Molla Məmməd Əfəndi, Nuxa şəhəri üzrə Hüseyn İlyas oğlu (Qəssab Hüseyn), Qara İsmayıl Mustafa oğlu, Mustafa Əlicanbəyov, Bəhram bəy Nəbibəyov, Hacı Əli Şirvanlı oğlu, Hacı Əli Rəhimov, Fəttah Əfəndiyev, Ömərbəy Cəfərbəyov və onun xıdılları, Məşədi Əli Hüseyn Abdullayev, Məşədi Cabbar Dadanov, Eyyub İsmayıl oğlundan ibarət 63 nəfər qolçomağın siyahısı tutulmuşdu.¹⁰

Bu siyahıda olanların, eləcə də güllələnmiş üsyan itirakçılarının əmlakının müsadirə olunması nəzərdə tutulmuşdu. Müsadirə işlərinin

¹⁰ ARDA ŞF, f. 12, siy. 1/1, iş 3, v. 14-15, 29-30.

aparılması məqsədilə Nuxa qəzası ayrı-ayrı rayonlara ayrılmış, yerlərə Qəza İcraiyyə Komitəsinin nümayəndələri göndərilmişdi. Nuxa Qəza İcraiyyə Komitəsinin 1930-cu il iyulun 24-də keçirilmiş iclasında Baş Göynük, Aşağı Göynük, Layısqı, Qaradağlı, Baltalı və Oxud üsyanının əsas mərkəzi kimi birinci rayona daxil edilmişdi.¹¹ Nuxa Qəza İcraiyyə Komitəsinin 1930-cu il 28 iyul tarixli iclasında bu siyahı üzrə Qəssab Hüseynin, İsmayıl bəy Əlicanbəyovun oğlanları Mustafa Əlicanbəyov və Bəhram Əlicanbəyovun, Məşədi Əli Hüseyn Abdullayevin, Abbas Əli Məmmədovun, Hacı Qəni Rəhimovun, Hacı Əli Şirvanlının, Ömərbəy Cəfərbəyovun, Fəttah Əfəndiyevin, Eyyub İsmayıl oğlunun, Rəsul Hacı Abdulla oğlunun, Kərim Qasımağayevin, Mustafa Əlicanbəyovun oğlanları Mustafa və İsmayılın evlərinin əllərindən alınaraq muzdurların, yoxsul kəndlilərin, kolxoz üzvlərinin istifadəsinə verilməsi, mədəniyyət müəssisələri üçün ayrılması, eləcə də onların torpaq sahələri və bağlarının müsadirə edilməsi barədə qərar qəbul edilməklə bu barədə Azərbaycan SSR Xalq Komissarları Soveti qarşısında məsələ qaldırmaq qərara alınır.¹²

Mayın sonunda Nuxa-Zaqatala qəzasında banditizmin ləğv edilməsi və əhalidə olan silahların toplanması əməliyyatına rəhbərlik etmək məqsədilə Azərbaycan Dövlət Siyasi İdarəsinin rəis müavini Aqrbanın sədrliyi ilə diviziya komandiri Frinovski və Azərbaycan Dövlət Siyasi İdarəsi Nuxa-Zaqatala şöbəsinin rəisi Şabanbəyovdan ibarət siyasi üçlük təşkil olunur. Üçlüyə xüsusilə təhlükəli “bandit”lərin və qolçomaqların qohumlarına qarşı cəza tədbirləri görmək tapşırığı verilmişdi. Azərbaycan Dövlət Siyasi İdarəsinə Nuxa şəhərini əksinqilabi elementlərdən təmizləmək və fəaliyyətdə olan “bandit” qruplarını parçalamaq işini sürətləndirmək tapşırılır. Azərbaycan Dövlət Siyasi İdarəsinin qəzadakı 8-

¹¹ ARDA ŞF), f. 12, siy. 1/1, iş 3, v. 56-57.

¹² ARDA ŞF), f. 12, siy. 1/1, iş 3, v. 17; ARDA ŞF, f. 12, siy. 1/1, iş 9, v. 46.

ci və 24-cü alayları Dövlət Siyasi İdarəsinin Leninqrad və Belarusiya məktəblərinin hissələri ilə əvəz olunur.¹³

1930-cu il iyunun 10-a olan məlumata görə həbs olunmuş Baş Göynük üsyançılarından 9, Nuxa üsyançılarından isə 28 nəfər üsyan fəali siyasi üçlüyün qərarı ilə güllələnmişdi.¹⁴

Əhali arasındakı narazılıqlara baxmayaraq hökumət geniş ordu hissələrinin cəlb olunmasıyla bölgədə qəfil təmizləmə (hərbi-çekist – Ə.M.) əməliyyatının aparılmasını planlaşdırmışdı. Bunun üçün 1930-cu il aprel üsyanının iştirakçılarının siyahısı tərtib edilmiş və bu siyahı üzrə üsyan zamanı xüsusilə fəallıq göstərmiş adamların tutulması məqsədilə hərbi-çekist əməliyyatının keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdu.

Rəsmi sənədlərdə “banditizmə ən çox yoluxmuş rayon” kimi təqdim olunan, bölgədə baş vermiş üsyanın mərkəzi olmuş Göynük rayonu üzrə də aprel üsyanının fəallarından həbs olunacaq antisovet elementlərin 220 nəfərlik siyahısı tərtib olunmuşdu. 1931-ci il yanvarın 15-ə olan məlumata görə Göynük rayonunun 16 yaşayış məntəqəsindən “banditizmin daha çox tüğyan etdiyi” Baş Göynük, Aşağı Göynük, Şabalıd və Qaradağlı kəndlərində aparılmış əməliyyatın nəticəsi olaraq aprel üsyanı iştirakçılarından 81 nəfər güllələnmiş, 57 nəfər həbs olunmuşdu. Həbs olunanlardan 23-ü Baş Göynük, 21-i Şabalıd, 10-u Aşağı Göynük, 3-ü isə Qaradağlı kəndindən, güllələnənlərdən 37-si Baş Göynük, 19-u Şabalıd, 18-i Aşağı Göynük, 7-i Qaradağlı kəndindən idi.¹⁵ Üsyanın yatırılmasından sonra əsgəri hissələrin kəndlərdə əhaliyə qarşı həyata keçirdiyi tədbirlər barədə Azərbaycan MEA-nın müxbir üzvü Yaqub Mahmudovun fikirlərinə diqqət edək: “...ÇK-ya (Fövqəladə Komissiya – Ə.M.) soxulmuş ermənilər bu qanlı qırğınlarda fəal rol oynadılar. Göynük üsyançılarına xüsusilə ağır

¹³ RDHA, f. 25873, siy. 1, iş 1205, v. 304.

¹⁴ RDHA, f. 25873, siy. 1, iş 1205, v. 268, 308-309.

¹⁵ RDHA, f. 25873, siy. 1, iş 838, v. 14.

divan tutuldu. Onlar heç bir istintaq və mühakimə aparılmadan əhalinin gözləri qarşısında güllələndi və əlləri ilə qazdırılmış quyulara dolduruldu. Bununla ermənilər 1918-ci ildə Şəki ərazisində daşnaklara əl-qol açmağa imkan verməmiş göynüklülərdən qisas aldılar”.¹⁶

Dairə fəvqəladə üçlüyünün Zaqatala-Balakən bölgəsində aparılmış hərbi-çəkist əməliyyatının nəticələri barədə fevralın 13-nə olan məlumatında həmin vaxta kimi bölgənin 142 kəndində əməliyyatın başa çatdığı və ümumi siyahı üzrə 361, siyahıdan əlavə 303 nəfərin tutulduğu, əməliyyat zamanı müqavimət göstərən 79 nəfərin öldürüldüyü göstərilirdi. Məlumatla görə tutululardan 50-si üsyan rəhbəri, 500-ü üsyan fəalı idi.¹⁷

Balakən rayonunun 4 məntəqəsində, o cümlədən əsasən Qabaqçöl kəndində 1931-ci ilin yanvarından martın 18-ə kimi ümumi siyahı üzrə həbs olunması nəzərdə tutulmuş 202 nəfərdən 114, siyahıdan əlavə 167 nəfərin tutulduğu, əməliyyatın sonuna kimi isə rayon üzrə üsyanda iştirak etmiş və üsyançılarla əlaqədə təqsirli bilinənlərdən 344 nəfərin tutulduğu göstərilirdi. Meşələrdə silahlı müqavimət göstərən dəstələrlə döyüşlərdə üsyançılardan 17 nəfərin öldürüldüyü, 121-nin tutulduğu, 15-nin könüllü təslim olduğu, əsgərlərdən isə bu döyüşlər zamanı yalnız 4 nəfərin öldüyü qeyd olunurdu. Fəvqəladə üçlüyün qərarı ilə banditlərə yardım etməkdə və silahı könüllü təhvil verməməkdə təqsirli bilinənlərdən 30 nəfər güllələnmiş, 57 ailə 250 nəfər ailə üzvlərilə sürgünə məhkum olunmuşdu. Hərbi-çəkist əməliyyatı nəticəsində Balakən rayonunda əhalidən 75 ev, 58 at damı, 66 desyatin fındıq bağı, 11 desyatin meyvə bağı, 133 hektar əkin sahəsi, 47 hektar qeyri-əkin sahəsi, 27 hektar otlaq, 8 dəyirman, 8 dükan, 255 baş qoşqu heyvanı, 188 baş inək və camış, 231 araba, 38 at, 327 baş

¹⁶ Mahmudov Y.M. Seçilmiş əsərləri, 13 cildə. IX cild. Bakı: “Təhsil”, 2011, 91.

¹⁷ ARPIİSSA, f. 1, siy. 86, iş 24, v. 2-3.

xırdabuynuzlu mal müsadirə edilərək Rayon İcraiyyə Komitəsinin sərəncamına verilmişdi.¹⁸

Nuxa-Zaqatala qəzasında aprel üsyanı iştirakçılarının tutulması məqsədilə son dərəcə məxfilik şəraitində 1931-ci ilin əvvəllərində həyata keçirilmiş hərbi-çekist əməliyyatına həmin ilin martın ortalarında yekun vurularaq tutulanların işləri baxılmaq üçün Ali İnkilab Tribunalına verilir. Dövlət Siyasi İdarəsinin hərbi-çekist əməliyyatının nəticələrinə dair verdiyi rəydə göstərilirdi ki, partiya-sovet aparatının yabançı quldur elementlərlə zibillənməsi, yerli partiya işçilərinin savadsızlığı və səriştəsizliyi ucbatından kənddə partiyanın direktivlərinin kobudcasına pozulması nəticəsində bu, sovet hakimiyyətinin tədbirlərinə qarşı kəndin yoxsul təbəqəsində yaranan narazılıqdan ittihad-qolçomaq qruplaşmasının bacarıqla və vaxtında istifadə edə bilməsinə, əhalinin kasıb və ortabab hissəsini arxalarınca aparmasına səbəb olub. Bu əyintilərin düzəldilməsi, gələcəkdə yeni çıxışların baş verməməsi üçün aşağıdakı təxirəsalınmaz tədbirlərin görülməsi təklif olunur:

-Qəzanın rayonlarında nəinki bir sıra partiya-sovet işçilərinin, hətta ayrı-ayrı partiya özəklərinin bütövlükdə üsyançılara qarşı passiv mövqedə durması, bəzilərinin isə quldurlarla birlikdə üsyanda iştirak etməsi rəhbər partiya orqanlarında təmizləmə işlərinin aparılmasını tələb edir;

-Kənddə sovet quruculuğu işini gücləndirmək məqsədilə rayonlara etibarlı partiya işçilərinin göndərilməsi vacibdir;

-Banditlərin qalıqları, üsyançılara və onların himayədarlarına qarşı təcili fəvqəladə tədbirlər görmək və cəza siyasətini gücləndirmək zəruridir;

-Dövlət Siyasi İdarəsi Nuxa - Zaqatala şöbəsinin aparatı bütövlükdə təmizlənməli, yeni əməkdaşlardan siyasi idarənin Zaqatala şöbəsinin yaradılması üçün təşkilati tədbirlər görülməlidir;

¹⁸ ARPİİSSA, f. 1, siy. 86, iş 24, v. 2-3.

-Nuxa-Zaqatala qəzasının inzibati cəhətdən iki ayrı-ayrı qəzalara bölünməsi barədə məsələ qaldırılsın (1928-ci ildə o vaxta qədər ayrı olan Nuxa və Zaqatala qəzaları birləşdirilərək yeni inzibati iqtisadi rayon yaradılmışdı - Ə.M.).¹⁹

¹⁹ ARPİİSSA, f. 1, siy. 231, iş 25, v. 140; ARPİİSSA, f. 1, siy. 86, iş 24, v. 3.

Nəticə

Üsyanların məğlubiyyətinə baxmayaraq, onların Azərbaycanın istiqlal savaşı tarixində xüsusi yeri və önəmi var. Bu üsyanlar Azərbaycan xalqının istiqlal sevgisinin, mücadilə ruhunun, milli ləyaqət hissini, azadlıq əzminin ən parlaq mücəssəməsi idi. Şəkidə baş vermiş və haqlı olaraq müqavimət hərəkatının mərkəzi olan Baş Göynük kəndinin adı ilə adlandırılmış bu üsyanlar xalqımızın Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin milli-siyasi ideallarına sadiqliyini nümayiş etdirdi.

Ədəbiyyat

Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivinin Şəki filialı (ARDA ŞF),
f. 12, siy. 1/1, iş 3.

ARDA ŞF, f. 12, siy. 1/1, iş 9.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi Siyasi Sənədlər
Arxivi (ARPIİSSA), f. 1, siy. 74, iş 306.

ARPIİSSA, f. 1, siy. 86, iş 24.

ARPIİSSA, f. 1, siy. 231, iş 25.

ARPIİSSA, f. 1, siy. 231, iş 53.

MAHMUDOV Y.M., Seçilmiş əsərləri, 13 cildə, IX, Bakı,
“Təhsil”, 2011.

Zülfüqarlı M. Din əleyhinə mübarizənin turizmin inkişafına mənfi
təsiri (Sovet tarixşünaslığının təhlili). // *Turizm və qonaqpərvərlik
tədqiqatları jurnalı*, (2015): 56-64.

Rusiya Dövlət Hərbi Arxivi (RDHA), f. 25873, siy. 1, iş 838.

RDHA, f. 25873, siy. 1, iş 1204.

RDHA, f. 25873, siy. 1, iş 1205.

RDHA, f. 25873, siy. 1, iş 1206.